

УКРАЇНСЬКІ ЗАКОРДОННІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ УАПЦ (СОБОРНОПРАВНОЇ) У США ПРО ОСТАННІ РОКИ ЖИТТЯ ОЛЕНИ ВОЛОДИМИРІВНИ ЧЕХІВСЬКОЇ

У ХХ столітті Україна кілька разів намагалася побудувати власну державу, але кожного разу російські імперські/радянські кола в той чи інший спосіб придушували ті українські сили, які намагалися незалежнити Україну від Росії. Політичні репресії з боку російських/радянських органів держбезпеки були спрямовані не тільки на ліквідацію борців за незалежність України, але й на знищення ґрунту, на якому виростають такі ідеї.

Одним з напрямів боротьби з відродженням ідей самостійності України після Другої Світової війни стало переслідування і знищення “коллаборантів”, тобто тих громадян України, які жили і діяли в часи німецької окупації на території “Райхскомісаріату України”.

Розуміючи небезпеку подальшого перебування у відновленій УРСР, багато людей, які проживали в окупованій Україні, рушили на захід, де упродовж другої половини 1940-их рр. роз’їхалися по інших країнах, зокрема емігрували до США. Серед збігців з України була і Олена Володимирівна Чехівська (дівоче прізвище Сіцінська) – вдова прем’єр-міністра в уряді УНР Симона Петлюри і дорадника митрополита УАПЦ Василя Липківського В. Чехівського (1876–1937). На відміну від її чоловіка, до особи якого була прикута увага дослідників, життєписом самої О. Чехівської мало хто цікавився¹, її згадували виключно в контексті життєписів Євфимія і Володимира Сіцінських², їхньої родини³ та В. Чехівського.

¹ А. Трембицький, *Олена Чехівська (Сіцінська) і Українська Автокефальна Православна Церква*, Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-теоретичної конференції “Релігійне життя Поділля: минуле і сучасне”. До 1020-ліття хрещення Русі та 250-річчя Вінницького кафедрального Спасо-Преображенського собору, Вінниця, 2008, с. 200–213; А. Трембицький, *Історик Української Автокефальної Православної Церкви – Олена Чехівська (Сіцінська)*, Освіта, наука і культура на Поділлі. Зб. наук. праць, Кам’янець-Подільський (Оіюм), 2010, т. 15: Присвячено 65-річчю Великої Перемоги, с. 228–247.

² А. Трембицький, *До біографії відомого музеєзнавця Євфимія Сіцінського*, Музейний щорічник. 2003 (М-ли науково-практ. конференції “Музей та музейна справа на початку III тисячоліття”. м. Чернівці, 14 травня 2003 р.), вип. 2 (24), Чернівці (Золоті литаври), 2003, с. 35–42; А. Трембицький, *С. Й. Сіцінський: хроніка життєвого і творчого шляхів (1859–1937 рр.)*, Наукові праці Кам’янець-Подільського державного педагогічного університету: Історичні науки, Кам.-Под., 2003, т. 11, с. 312–321; А. Трембицький, *Євфимій Сіцінський і*

Після Другої Світової війни саме в середовищі української церковної еміграції почалася робота зі збирання та видання документальних джерел. УАПЦ (Соборноправна) з 1947 р. під час перебування в таборах для переміщених осіб видавала періодичний часопис під назвою “Бюлетень Благівісництва й Красвої Ради УАПЦ в Західній Німеччині”. У “Бюлетенях” за 1956 рік друкувалися витяги з церковних календарів на біжучий місяць, фото діячів УАПЦ 1921–1930 рр., статті та спогади, хроніка подій з життя УАПЦ післявоєнного часу в Німеччині та Західній Європі. Після утворення УАПЦ (Соборноправної) у 1947 р. в Німеччині це видання було продовжене під тією ж назвою прихильниками відродження УАПЦ 1921 р., які проповідували ідеї Першого Собору УАПЦ 1921 р. та митрополита Василя Липківського⁴.

*Володимир Січинський – дослідники українського гончарства, кераміки та порцеляни, Володимир Січинський – історик, мистецтвознавець, архітектор, педагог України та української діаспори (До 110-річчя видатного українського вченого). Зб. наук. праць за підсумками Міжнар. наук. симпозіуму, Кам’янець-Подільський (Кам’янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ), 2005, с. 64–72; А. Трембицький, *До історії написання і трактування імені та прізвища Євфимія Січинського (в порядку дискусії)*, Питання історії України: Зб. наук. статей, Чернівці (Зелена Буковина), 2005, т. 8, с. 279–283 та ін.*

³ А. Трембицький, *Родина Січинських-Січинських та Українське історично-філологічне товариство в Празі (1923–1945 рр.)*, Наукові записки Національного університету “Острозька академія”: Історичні науки, вип. 11 (Національний університет “Острозька академія”, Українське Історичне Товариство, Світова наукова рада при СКУ, Українська американська асоціація університетських професорів), відп. ред.: І. Пасічник, Л. Винар, ред. А. Атаманенко, Острог (РВВ Національного університету “Острозька академія”), 2008, с. 301–326; А. Трембицький, *До проблеми створення колективної біографії родини Січинських-Чехівських-Січинських-Шандор*, Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, вип. 18. Серія: Історія: Зб. наук. праць, за заг. ред. проф. П. С. Григорчука, Вінниця, 2010, с. 247–254; А. Трембицький, “... *Життя твоє яснє в мені...*” *З історії подружжя Чехівських*, Поділля в житті, діяльності і творчості Юхима Січинського та Володимира Січинського: зб. матеріалів Міжнар. науково-красознавчої конф., присвяченої 150-річчю від дня народження Ю. Січинського і 115-річчю з дня народження В. Січинського, Кам’янець-Подільський (Кам’янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка), 2010, с. 227–243; А. Трембицький, *Родина Чехівських в українському історико-культурному просторі*, Освіта, наука і культура на Поділлі. Зб. наук. праць, Кам’янець-Подільський (Оіюм), 2010, т. 16: М-ли круглого столу “Освіта, культура і просвітницький рух на Поділлі”, 22 жовтня 2010 р., с. 248–263; А. Трембицький, *Релігійно-освітня діяльність членів родини Січинських-Чехівських-Січинських-Шандорів*, Історія, культура та освіта: християнський вимір (до 1025-річчя Хрещення Київської Русі та 20-річчя Хмельницької єпархії УПЦ): Зб. наук. пр. [ред. кол.: Білий Л. Г. (голова) та ін.], Хмельницький (Вид-во ХІ МАУП), 2013, с. 184–198 та ін.

⁴ Див.: І. Преловська, *Друковані джерела УАПЦ [частина 1]*, Наукові записки. Зб. праць молодих вчених Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, К., 2001, т. 7, с. 536–549; І. Преловська, *Друковані джерела УАПЦ [частина 2]*, Наукові записки. Зб. праць молодих вчених Інституту української археографії та джерелознав-

І. Преловська, Українські закордонні періодичні видання УАПЦ ...

“Бюлетень Благовісництва й Красвої ради УАПЦ в Західній Німеччині” за січень–березень 1956 р. було присвячено Благовісникові УАПЦ В. Чехівському⁵. На початку умістили його фото без зазначення дати смерті, оскільки в німецьких таборах неможливо було довідатись про розстріл Чехівського на Соловках 3 листопада 1937 р. і поховання в урочищі Сандормох. Далі було надруковано біографію⁶. У “Бюлетені” друкувались епістолярні документи, зокрема було надруковано 2 листи: 1) “Суд над В. М. Чехівським і ув’язнення” – витяг з листа О. Чехівської до п. Миколи Мухи від 18 червня 1950 р., де вона переповідає свої спогади про процес “СВУ” і обставини заарештування та ув’язнення Чехівського⁷, та 2) “С. В. Петлюра про УАПЦ Соборноправну”, де зазначено, що редакція подає текст листа С. Петлюри з Парижа до Є. Бачинського в Женеві від 6 червня 1925 року⁸.

Наприкінці 1940-х рр., коли представники УАПЦ (Соборноправної) поступово переїхали і організували парафії в США та Канаді, там знову постало питання вірності засадам УАПЦ 1921 р. і митрополита Василя Липківського. У 1953 р. у м. Форт Вейн відбулися Великі Покрівські Збори, на яких було висунуто кандидатуру Є. Бачинського на висвяту в єпископи УАПЦ. На Соборі в м. Чікаго у 1954 р. частина соборян на чолі з о. Петром Маєвським черговий раз наголосила на вірності засадам УАПЦ 1921 р., що призвело до конфлікту⁹.

У 1957 р. у м. Форт Вейн зібралася нарада учасників Собору в Чікаго 1954 р., яка прийняла ухвалу організувати Українське Православне Братство ім. Митрополита Василя Липківського, яке почало

ства ім. М. С. Грушевського НАН України, К.; Хмельницький, 2002, т. 8, ч. 2, с. 123–150; І. Преловська, *Джерела з історії Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1930) – Української Православної Церкви (1930–1939): монографія*, К. (Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського), 2013, 696 с.

⁵ *Бюлетень Благовісництва й Красвої Ради УАПЦ в Західній Німеччині. УАПЦ (Соборноправна)*, ред. Благовісник і Голова Красвої Ради УАПЦ в Західній Німеччині прот. Митрофан Явдась, № 1(11) (Інгольштадт, 1956), 32 с.

⁶ *Ibid.*, с. 2–8.

⁷ *Ibid.*, с. 8–10 або *Мартирологія Українських Церков*: у 4 т., т. І: *Українська православна церква. Документи, матеріали, християнський самвидав України*, Балтимор; Торонто (Укр. Вид. “Смолюскіп” ім. В. Симоненка), 1987, с. 529–535.

⁸ *Бюлетень Благовісництва й Красвої Ради УАПЦ...*, № 1(11) (1956) 11–14.

⁹ Ф. Бульбенко, *Лист до о. Олександра Биковця*, Церква й Життя, № 3/102, рік XVIII (1974, за травень–червень) 19.

видавати часопис “Церква й Життя”¹⁰. Цей часопис виходив друком у 1950–1970-х рр., але у 1980-х рр. діяльність цього Братства занепала і відповідно припинилося видання часопису. Текст резолюції та ухвал наради духовництва і вірних УАПЦ від 5–6 липня 1957 р. під головуванням Федора Бульбенка було опубліковано у 1976 році¹¹.

Друк часопису “Церква й Життя”, як видання Українського Православного Братства ім. Митрополита Василя Липківського в США, було розпочато у 1957 р. згідно пункту № 3 ухвал наради духовництва і вірних УАПЦ (Соборноправної) 5–6 липня 1957 року¹². Видавці намагалися якомога ближче бути до оригіналу, який виходив у Харкові в 1927–1928 рр. як друкований орган УАПЦ в УСРР і максимально дотриматися зовнішнього вигляду обкладинки, структури журналу і головне – духу видання. Єдиною відміною є збільшений формат часопису. Наприкінці кожного числа редакція часопису “Церква й Життя” уміщувала умови передплати¹³. Річна передплата для США складала 2 долари, для Канади – 2 американських долари, для Англії – 15 шилінги, для Австралії та Нової Зеландії – 2 австралійських долари і т. д. Адресу редакції також було вказано: “Church and Life 1239 No. Artesian Ave., Chicago, Ill. 60622. USA”. Перелік адрес закордонних представництв часопису друкувався в кожному числі на 28-й сторінці.

Журнал тривалий час у 1960–1970-х рр. регулярно виходив як дво-місячне видання у США, про що зазначалося на обкладинці. У середині 1970-х рр. почалися проблеми з виходом кожного числа, значно погіршився зовнішній вигляд і якість друку, зникають розлогі полемічні статті, фотографії та публікації спогадів і документів УАПЦ 1921 р. та їх ідейних продовжувачів. До того ж сам вихід часопису став нерегулярним, замість 6-ти випусків стали виходити 3–4 на рік. Саме в цьому часописі друкувалися повідомлення про останні роки життя в США О. Чехівської.

Поки що не існує спеціального дослідження життєпису О. Чехівської. Втім, вивчення життєпису В. Чехівського дозволяє відновити

¹⁰ Ф. Бульбенко, *Лист до о. Олександра Биковця*, с. 19.

¹¹ *Резолюції наради духовництва і вірних УАПЦ, відродженої в св. Софії в Києві в 1921 році, що відбулася у Форт-Вейн, Індіана, Америка, 5–6-го липня Року Божого 1957-го, Церква й Життя*, № 4/115, рік XX (1976 за жовтень–грудень) 22–23.

¹² *Ibid.*, с. 23–25.

¹³ *Умови передплати “Церква й Життя” на 1968 р.*, Церква й Життя, № 4/67, рік XII (1968 за липень–серпень) 28.

І. Преловська, Українські закордонні періодичні видання УАПЦ ...

загальну канву біографії і його дружини, яка, очевидно, переїздила разом з ним. Після одруження, родина Чехівських переїхала до Києва, де Володимир Мусійович займався партійною роботою та репетиторством, у 1908–1917 рр. працював та мешкав в Одесі, де викладав у духовній семінарії, чоловічій та жіночій гімназіях, комерційному та технічному училищах, редагував часопис “Українське слово”¹⁴. З 1917 р. він зробив стрімку політичну кар’єру, працював у Одесі, Кам’янці-Подільському, Вінниці та інших містах. У 1921 р. повернувся до Києва.

17 серпня 1922 р. В. Чехівський був заарештований Київським губвідділом ДПУ УСРР, обвинувачений у “антирадянській діяльності” (ст. 57 КК РСФРР) та отримав вказівку виїхати з УСРР¹⁵. 25 серпня 1922 р. він дав підписку, що зобов’язується до 1 вересня 1922 р. виїхати за кордон. Одночасно (25 серпня 1922 р.) подав заяву, в якій просив відмінити постанову про вислання та дозволити залишитися в Україні, проте отримав відмову. Кілька разів просив перенести термін виїзду через відсутність грошей та необхідних документів, звільнився з роботи у Київському медичному інституті та політехнікумі. У жовтні 1922 р. підготував документи на виїзд разом з дружиною Оленою Володимирівною та дочкою Любою до Німеччини, але 15 грудня 1922 р. постановою ПП ДПУ на Правобережній Україні вислання В. Чехівського було відмінено та дозволено йому проживання в м. Києві¹⁶.

Із 1921 р. життя родини Чехівських зосереджується навколо УАПЦ. В. Чехівський брав активну участь у підготовці до Першого Всеукраїнського православного церковного Собору УАПЦ 14–30 жовтня 1921 р. Тоді ж він став Благовісником УАПЦ, дорадником митрополита УАПЦ Василя Липківського, членом президії Всеукраїнської православної церковної ради, очолював Ідеологічну комісію УАПЦ, написав і оприлюднив низку богословських та церковно-публіцистичних праць.

Як голова Старокіївської парафіяльної ради Софійського собору м. Києва, В. Чехівський брав активну участь у парафіяльному житті, з

¹⁴ І. В. Бухарєва, В. М. Даниленко, В. М. Окіпнюк, І. М. Преловська, *Репресовані діячі Української Автокефальної Православної Церкви (1921–1939): біографічний довідник*, К. (Смолоскип), 2011, с. 105.

¹⁵ *Ibid.*, с. 106.

¹⁶ У конверті вкладень справи 52735-фп ГДА СБ України є посвідчення Чехівського В. М. 1921–1922 рр., фотокартки дружини Олени та доньки Любові. У справі також є кілька заяв, власноручно написаних В. Чехівським, зокрема заяви на отримання посвідчень для від’їзду за кордон з анкетними відомостями про членів родини Чехівських. Оpubліковано: І. В. Бухарєва, В. М. Даниленко, В. М. Окіпнюк, І. М. Преловська, *Op. cit.*, с. 167–168.

його ініціативи на початку 1922 р. організовано “хор робітників слова” (читців та проповідників)¹⁷. 17–30 жовтня 1927 р. він бере участь у діяльності Другого Всеукраїнського православного церковного Собору УАПЦ. Серед документів Собору, окрім переліку делегатів, є “Реєстр гостей Собору”, де під № 61 значиться “Чехівська Єлена Володимирівна, 42 роки”, та під № 62 “Сецінський Микола Володимирович, 45 років, священник з Вінницької округи УАПЦ”¹⁸.

17 липня 1929 р. В. Чехівський був заарештований Київським губернським відділом ДПУ УСРР. На час арешту мешкав у Києві на вул. І. Франка, 17, кв. 18. Звинувачений у причетності до контрреволюційної організації “Спілка визволення України”¹⁹. 19 квітня 1930 р. постановою Верховного суду УСРР засуджений за ст. ст. 54-2, 54-3, 54-4, 54-8 та 54-11 КК УСРР до 10 років позбавлення волі з обмеженням у правах на 5 років. За ст. 29, п. п. “а”, “б” та “в” КК УСРР позбавлений активного та пасивного виборчого права, права обіймати державні посади, а також виборні посади у громадських організаціях. Відбував покарання на Соловках. 9 жовтня 1937 р. постановою особливої трійки УНКВС Ленінградської області засуджений до розстрілу. Вирок виконано 3 листопада 1937 р. під Медвеж’єгорськом. 11 серпня 1989 р. реабілітований²⁰.

Важко сказати, як жилося О. Чехівській у 1929–1937 рр., коли її чоловіка було оголошено “ворогом народу”. Втім, очевидно, що після його ув’язнення і подальшого заслання на Соловки у 1933–1937 рр., вона писала чоловікові і відправляла йому посилки до табору. Невелика кількість листів митрополита УАПЦ Василя Липківського і В. Чехівського та уривки спогадів самої О. Чехівської, опублікованих у діаспорних документальних збірниках, почасти дають можливість відслідкувати цей процес²¹.

¹⁷ І. В. Бухарева, В. М. Даниленко, В. М. Окіпнюк, І. М. Преловська, *Op. cit.*, с. 107.

¹⁸ *Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ 17–30 жовтня 1927 р. Документи і матеріали*, Упорядники С. І. Білокінь, І. М. Преловська, І. М. Старовойтенко, К. (Оранта), 2007. – [Серія “Джерела з історії Церкви в Україні”, кн. 2], с. 580.

¹⁹ І. В. Бухарева, В. М. Даниленко, В. М. Окіпнюк, І. М. Преловська, *Op. cit.*, с. 108.

²⁰ Див. про нього: *Мартирологія Українських Церков...*, т. I, с. 985–986; *Другий Всеукраїнський Православний Церковний Собор УАПЦ. 17–30 жовтня 1927 р...*, с. 649–650. *Матеріали архівно-кримінальної справи В. М. Чехівського опубліковано: Репресована УАПЦ. Політичні репресії проти священників Української автокефальної православної церкви (1919–1938). За документами Галузевого Державного архіву Служби безпеки України*, 3 архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ, Упорядники: І. Бухарева, С. Кокін, І. Преловська, Г. Смирнов, К., 2006, № 1/2 (26/27), ч. 2, с. 13–115.

²¹ *Мартирологія Українських Церков: у 4 т.*, т. I, с. 485–528; 529–535.

І. Преловська, Українські закордонні періодичні видання УАПЦ ...

Із листів митрополита УАПЦ Василя Липківського до о. Петра Маєвського відомо, що він знав про те, що О. Чехівська мешкає у Києві на вул. Нестерівській, 17, пересилає листи і посилки на Соловки своєму чоловікові і митрополиту УАПЦ Миколі Борецькому²². О. Петро Маєвський надіслав їй допомогу і митрополит УАПЦ Василь Липківський у листі від 03.04.1935 р. написав про це так: “Одержав відомості, що Олена Володимирівна [Чехівська] допомогу одержала, але була нею дуже збентежена, довго навіть не хотіла брати. Надто боязкий став люд: опарився на молоці та й на воду дмухає”²³.

Частину листів, які О. Чехівська отримала від чоловіка з Соловків, вона вивезла з собою в еміграцію і передала на збереження відомому діячеві УАПЦ Федорові Бульбенку. Після його смерті ці листи були передані до архіву УВАН у Нью-Йорку, США. З цих листів стає відомо, що вона не тільки писала на Соловки і відправляла посилки, але й якимось чином мала можливість бачитися там з чоловіком. У посилках вона пересилала йому постільну і натільну білизну, книжки, фотографії, з продуктів – сухофрукти, масло, сало, цукор, макарони, крупу, цукерки, цибулю, часник тощо²⁴. Багато місця у листах займають спогади В. Чехівського про минуле життя, про доньку Любу, сум за втраченим щастям життя з рідними і на волі, роздуми щодо прочитаного.

Поки що не вдалося з’ясувати обставини виїзду з України, перебування в таборах для біженців і еміграцію до США О. Чехівської, яка проживала після виїзду до США у м. Філадельфії. Інформація про неї з’являється вже у вигляді блоку публікацій у часописі “Церква й Життя” за 1969 р. Священик УАПЦ Петро Маєвський отримував від неї листи, у яких вона ділилася своїми переживаннями та споминами про чоловіка та доньку Любу. Щоправда ці тексти коротенькі і мають скоріше особистий характер²⁵. Привітальну статтю було опубліковано о. Петром Маєвським з нагоди дня Янгола Олени Чехівської з уміщенням її фотографії та адреси, на яку можна було надіслати їй привітання

²² Лист від 10.01.1935 р., *Мартирологія Українських Церков*: у 4 т., т. I, с. 498.

²³ *Ibid.*, с. 499.

²⁴ *Ibid.*, с. 503–528.

²⁵ “Світлина моїх хвилинних переживань”, *Церква й Життя*, № 2/71, рік XIII (1969 за березень–квітень) 21–22.

(Mrs. Olena Chechiwska, 1204 W. Rockland Street, Philadelphia, Pa. 19141)²⁶.

Під час святкування 80-ліття О. Чехівської, яке відзначалось у парафії св. Андрія Первозванного у Філядельфії 8 червня 1969 р., було сказано про те, що вона залишилась єдиним живим свідком УАПЦ 1921 р. як голова сестрицтва при парафії св. Софії в Києві, було висловлено побажання видрукувати спогади О. Чехівської та листи її чоловіка з Соловків²⁷. Згодом було надруковано і некролог²⁸. Повідомлялось, що панахиду відслужив о. Олександр Биковець. Тіло небіжчиці було доправлено до Саут Бавнд Бруку і там поховане на цвинтарі українських діячів у США.

Петро Маєвський у своїх публікаціях зазначав, що О. Чехівською опікувався Федір Бульбенко, з яким вона листувалась. Після її смерті Ф. Бульбенко опублікував її життєпис, до якого редакція часопису “Церква й Життя” знову подала фото О. Чехівської, яке друкувалось і в попередніх числах²⁹. У цьому життєписі дуже мало фактичного матеріалу з життя В. Чехівського та й самої О. Чехівської, немає ніяких документів з особистого архіву. Натомість, там більше йдеться про її переживання та роздуми з приводу тяжких обставин життя. Авторка спогадів висловлювала жаль з приводу того, що змушена була залишити Київ після окупації, київських знайомих та друзів, могилу доньки Люби, яку вона сама перенесла на Лук’янівський цвинтар. У цілому опубліковані матеріали мають неісторичний характер і містять мало подробиць про обставини її життя, але поки що це є єдиним джерелом про дружину одного з видатних діячів Української Революції 1917–1921 рр., який був причетний до головних політичних і церковних подій в Україні у 1920–1930-х рр. і загинув під час політичних репресій. Тому на часі є пошук і вивчення джерел, які дозволять розширити наші уявлення про штучно вилучених з української історії діячів.

²⁶ О. Петро Маєвський, *З нагоди дня Янгола Олени Володимирівни Чехівської*, Церква й Життя, № 4/73, рік XIII (1969 за липень–серпень) 8–9.

²⁷ З. Дончук, *Шанобливе 80-ліття пані Олени Чехівської*, Церква й Життя. № 5/74, рік XIII (1969 за вересень–жовтень) 26.

²⁸ О. Петро Маєвський, *Упокоїлась Олена Володимирівна Чехівська*, Церква й Життя, № 1/76, рік XIV (1970 за січень–лютий) 25–26.

²⁹ Ф. Бульбенко, *Олена Володимирівна Чехівська (26 лютого 1882 – 10 листопада 1969)*, Церква й Життя, № 3/78, рік XIV (1970 за травень–червень) 25–26; № 4/79, рік XIV (1970 за липень–серпень) 18–20, 27; № 5/80, рік XIV (1970 за вересень–жовтень) 23–26.